

ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНОГО СВІТОГЛЯДУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІСТОРИЧНИХ ДИСЦИПЛІН

THE FORMATION OF FUTURE TEACHERS' HUMANISTIC CONCEPTION OF THE WORLD IN THE PROCESS OF HISTORY DISCIPLINES LEARNING

Освіта XXI століття в сучасному світі розглядається як один із головних чинників розвитку суспільства. Мета вищої освіти полягає у формуванні такого світогляду особистості, який би поєднував у собі її професійну діяльність із загальнолюдськими цінностями. Стаття присвячена дослідженню проблеми формування світогляду майбутніх учителів у процесі вивчення історичних дисциплін. Розкрито сутність понять «гуманізм» та «світогляд». Визначено поняття «гуманістичний світогляд». Доведено роль необхідності вивчення історичних дисциплін у формуванні гуманістичного світогляду майбутніх учителів.

Ключові слова: гуманізм, світогляд, освіта, майбутні вчителі, історичні дисципліни, гуманістичний світогляд, патріотизм.

исторических дисциплин. Раскрыта сущность понятий «гуманизм» и «мировоззрение». Определено понятие «гуманистическое мировоззрение». Доказана роль необходимости изучения исторических дисциплин в формировании гуманистического мировоззрения будущих учителей.

Ключевые слова: гуманизм, мировоззрение, образование, будущие учителя, исторические дисциплины, гуманистическое мировоззрение патриотизм.

Education of the XXI century in the modern world is considered as one of the main factors of the development of society. The purpose of higher education is to form a person's outlook that would combine its professional activities with universal values. The article is devoted to the research of the problem of forming the outlook of future teachers in the process of studying historical disciplines. The essence of the concept of «humanism» and «outlook» are revealed. The concept of «humanistic worldview» is defined. Proved need to study the role of historical subjects in shaping humanistic outlook of future teachers.

Key words: humanism, worldview, education, future teachers, historical disciplines, humanistic worldview, patriotism.

УДК 367.016:93/94]:165.74(045)

Галушко Н.А.,

канд. пед. наук,
доцент кафедри
соціально-економічних дисциплін
КЗ «Харківська
гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради

Образование XXI века в современном мире рассматривается как один из главных факторов развития общества. Цель высшего образования заключается в формировании такого мировоззрения личности, который сочетал бы в себе ее профессиональную деятельность с общечеловеческими ценностями. Статья посвящена исследованию проблемы формирования мировоззрения будущих учителей в процессе изучения

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Соціально-економічні перетворення, що відбуваються сьогодні, зумовили пошук нових світоглядних орієнтирів нашого суспільства. Тому в умовах переоцінки, зміни усталених цінностей як ніколи важливим є акцентування уваги закладів вищої освіти на підготовці вчителя, здатного керувати гармонійним розвитком особистості школярів, залучати їх до загальнолюдських ідеалів і духовних цінностей.

Закон України «Про освіту» визначає, що метою освіти є всебічний розвиток людини як особистості та найвищої цінності суспільства, розвиток її талантів, розумових і фізичних здібностей, виховання високих моральних якостей, формування громадян, здатних до свідомого суспільного вибору, збагачення на цій основі інтелектуального, творчого, культурного потенціалу народу, підвищення освітнього рівня народу, збагачення народного господарства кваліфікованими фахівцями.

Крім того, в преамбулі даного Закону зазначено: «освіта в Україні ґрунтується на засадах гуманізму, демократії, національної свідомості, взаємоповаги між націями і народами, а стаття 6 Закону серед основних принципів освіти називає «гуманізм, демократизм, пріоритетність загальнолюдських духовних цінностей». На реалізацію зазначених норм закону спрямовані й поло-

ження Державної національної програми «Освіта» («Україна XXI століття»).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема гуманізму, виховання гуманності, гуманних почуттів, гуманного відношення до людини у студентів закладів вищої освіти знайшла своє відображення в роботах вітчизняних і зарубіжних вчених-філософів: В. Андрущенко, О. Базалука, М. Бердяєва, Л. Буєвої, Л. Губерського, О. Дробницького, В. Кременя, С. Кримського, О. Лосєва, М. Мамардашвілі, А. Печчеї, А. Швейцера; психологів: Б. Ананьєва, І. Беха, Д. Леонтєва, С. Максименка, Е. Помиткіна, В. Роменця, Л. Рубінштейна, Т. Титаренко; педагогів: Ш. Амонашвілі, Є. Зеленова, Г. Пономарьової, М. Роганової, Г. Шевченко.

Світогляд особистості та його структура розглядалися класиками філософської думки (Г.-В.-Ф. Гегелем, І. Кантом, Дж. Локом), сучасними філософами (В. Андрущенко, В. Сагатовським, А. Спіркіним), психологами (І. Бехом, Дж. Дьюї, К. Роджерсом), педагогами (Л. Губерським, В. Кувакіним, В. Сухомлинським).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, як свідчить аналіз джерел, у науковому полі кількість робіт, присвячених проблемам формування гуманістичного світогляду, не є достатньою. Зокрема, ґрунтовних досліджень, пов'язаних із питанням форму-

вання гуманістичного світогляду майбутніх учителів у процесі вивчення історичних дисциплін, на даний час комплексно не представлено.

Мета статті – на основі аналізу наукових джерел розкрити сутність понять «гуманізм», «світогляд» та обґрунтувати особливості формування гуманістичного світогляду майбутніх учителів у процесі вивчення історичних дисциплін.

Виклад основного матеріалу. Перетворення в соціально-політичній сфері супроводжуються духовною та економічною кризою, яка заповонила всю сферу людського буття, призвела до ряду потрясінь і небезпек, конфліктів тощо. Такі перетворення в Україні передбачають реформування політичної системи, формування нового типу культури – демократичної культури, основою якої є гуманістичні цінності: свобода, толерантність, справедливість, солідарність, реалізація і становлення прав людини. Метою вищої освіти є формування світогляду особистості, який би гармонійно поєднував у собі професійну діяльність із загальнолюдськими цінностями [6; 9].

Великі можливості формування світогляду закладено в освітньому процесі. Кожна дисципліна вивчає закономірності явищ певної галузі об'єктивного світу і, відповідно, кожна навчальна дисципліна робить свій внесок у формування світогляду особистості. Так, наприклад, предмети природничого циклу сприяють формуванню системи понять про явища і процеси, закономірності в природі, виховують активне і бережливе ставлення до неї. А в процесі вивчення гуманітарних, суспільних дисциплін студенти знайомляться з розвитком цивілізацій. Вивчення історії свого народу, географії своєї країни сприяє формуванню ідеалів, поглядів на розвиток суспільства, розумінню людей, визначенню мети їхньої діяльності, спрямованості поведінки.

Оскільки світогляд є системою наукових, політичних, філософських, правових, естетичних, моральних понять, поглядів і переконань, що визначають ставлення людини до навколишнього світу й до себе, то кожна навчальна дисципліна є складовою частиною єдиного цілого в його формуванні.

Перш ніж довести роль історичних дисциплін у формуванні гуманістичного світогляду майбутніх учителів, ми розкриємо сутність понять «гуманізм» та «світогляд».

Зазначимо, що представники різних наук: філософи, психологи, соціологи, педагоги по-різному тлумачать поняття гуманізму [5, с. 179–187]. Гуманізм у загально-філософському розумінні – це соціально-ціннісний комплекс ідей, що стверджують ставлення до людини як до вищої цінності, що визначають її право на волю, щастя, розвиток і творчий прояв своїх фізичних і духовних сил [5, с. 179–187].

У процесі дослідження встановлено, що гуманізм є головним змістом цивілізаційного процесу, в ході якого він проявляється в різноманітних якостях: етична норма, соціальний ідеал, духовна цінність, свобода волі, взаємодопомога і співробітництво, повага до прав і гідності особистості, рівність і рівноправність, справедливість, захист від зла і насилля [3, с. 9]. Гуманізм у широкому контексті – це феномен культури, що стимулює загальний прогрес світової цивілізації. Це система поглядів, уявлень, моральних принципів, що заперечують усі види нерівності між індивідом та суспільством [2, с. 16].

Щодо логіки розкриття сутності «світогляд», у нашому дослідженні нам імпонує визначення досліджуваного поняття від українського вченого-педагога С. Гончаренка: «Світогляд – форма суспільної самосвідомості людини, через яку вона сприймає, осмислює та оцінює навколишню дійсність як світ свого буття й діяльності, визначає і сприймає своє місце й призначення в ньому. У світогляд входять узагальнені уявлення про світ і саму людину, про спрямованість ходу подій у світі, про сенс людського життя, історичну долю людства тощо, а також система переконань, принципів та ідеалів. Світогляд формується внаслідок практичного освоєння духовної культури суспільства (науки, літератури, мистецтва), пануючих у ньому політичних, моральних, естетичних, правових, релігійних (або атеїстичних), філософських та інших поглядів, а також духовних почуттів – громадянських, моральних, естетичних тощо, на які спираються віра й переконаність у реальності відповідних громадянських, моральних, естетичних і пізнавальних ідеалів, надія на їх здійснення» [4, с. 299].

Отже, розкривши сутність понять «гуманізм» та «світогляд», можна визначити поняття «гуманістичний світогляд». Гуманістичний світогляд – це система поглядів, переконань та уявлень особистості, які проявляються в різноманітних якостях та ставленні людини як до вищої цінності, що визначають її право на волю, щастя, розвиток і творчий прояв своїх фізичних і духовних сил.

Професійна підготовка майбутніх учителів як самостійний феномен зі своїми специфічними характеристиками і особливостями базується на певній системі цінностей [8, с. 13–15, 37]. Система цінностей і ціннісних орієнтацій включає: утвердження в міжлюдських стосунках гуманних начал: доброти, справедливості, толерантності, щирості, сумлінності, власної гідності, взаємоповаги, відповідальності, принциповості й непримиренного ставлення до фальші, цинізму, лицемірства, підлабузництва, лінощів і неробства та пов'язаного з цим паразитичного існування, утриманства і прачелюбства.

Ніхто, напевно, не буде заперечувати того, що вивчення історії – це перший ступінь формування

світогляду та духовної культури особистості, її прилучення до загальнолюдських гуманітарних цінностей, її громадянського та національного самоусвідомлення. Саме тому навчання історії нині набирає в Україні особливої ваги.

Зазначимо, що в проекті концепції історичної освіти України визначаються основні підходи і головні принципи викладання, серед яких центральне місце займає гуманізм. Так, відповідно до проекту виховання у молоді в процесі викладення високих моральних і духовних цінностей, досягнення розуміння, що найвищим ідеалом суспільства є життя людини, її права і свободи, добробут, зростаючі матеріальні й духовні потреби; заперечення воєн, расової чи національної виключності [7, с. 10–24].

Відмітимо, що велику роль у формуванні світогляду в майбутніх учителів відіграє і сам викладач історії. Оскільки засобом свого предмета останній проектує особистість, виховує на своїх заняттях юного патріота, формує патріотичні почуття і переконання на історичних прикладах, спрямовує до «рухів і поривів духу...».

Важливо також відзначити, що у процесі вивчення історичних дисциплін у майбутніх учителів формується не лише світогляд, а й світоглядні позиції, ціннісні орієнтири, виховуються почуття патріотизму і розкриваються значення соціальної активності особистості, її здатність інтерпретувати досвід попередніх поколінь і здійснювати самостійний відповідальний вибір. У процесі вивчення саме історії України у майбутніх учителів розвивається інтерес до знань про минуле Українського народу та формується розуміння історії та культури України на тлі світової історії.

Як показує практика викладачів Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, на своїх заняттях з історії вони сприяють формуванню гуманістичного світогляду в майбутніх учителів, закладають підвалини історичних уявлень про давнє минуле власне українського народу, його мови, культури, ментальних рис характеру, державно-політичного життя як невід'ємної складової частини формування європейської цивілізації. Саме на таких заняттях майбутні вчителі отримують базові наукові знання, що слугують фундаментом формування не лише гуманістичного світогляду, а й історичної свідомості, патріотизму.

У процесі вивчення майбутніми учителями історичних дисциплін велика увага приділяється і національному вихованню. Виховання – факт цілісного формування особистості, що відображає систему поглядів, переконань, ідей, ідеалів, традицій, звичаїв, покликаних формувати свідомість і цілісність орієнтації молоді [1; 8]. Найголовніше завдання викладача – це формування національної гідності і гордості за свою землю, народ,

Батьківщину, усвідомлення себе представниками державної нації, носіями незалежності і державності. Можна стверджувати, що патріотичне виховання – складова частина гуманістичного світогляду і поведінки людини, її ставлення до рідної країни, всіх націй та народів. Патріотизм є одним із найсуттєвіших показників моральності людини та формування світогляду. Без любові до Батьківщини, готовності примножувати її багатства, оберегти честь і славу, а за необхідності – віддати життя за її свободу і незалежність, людина не може бути громадянином. Як синтетична якість патріотизм охоплює емоційно-моральне, дієве ставлення до себе та інших людей, до рідної землі, своєї нації, матеріальних і духовних надбань суспільства.

Оскільки вивчення історичних дисциплін відіграє неабияку роль у вихованні патріотів країни, збереженні традицій народу, землі, на якій жили їхні предки, на якій живуть вони, на якій житимуть їхні діти й онуки, своїми завданнями викладачі бачать виховання майбутніх учителів на історичних, бойових та трудових традиціях українського народу. Вивчення історичних дисциплін майбутніми вчителями сприяє вихованню чесності і громадянської гідності в обстоюванні істини, прав і свобод громадянина України. У процесі виховання під час вивчення історичних дисциплін у майбутніх учителів формується почуття громадянської відповідальності за свої вчинки і позиції, за долю рідного краю, народу, захист і розвиток його духовної культури, зміцнення миру і дружби між людьми.

Виховання національної самосвідомості під час вивчення курсу «Україна в Європі та світі» сприяє збагаченню духовного та гуманістичного світогляду майбутніх учителів, формує усвідомлення особистістю себе як часточки українського народу з власною національною гідністю. У наш час, коли нівелюється приналежність людини до певної нації, виховання справжнього патріота набуває особливо важливого значення.

У процесі дослідження встановлено, що в процесі вивчення історичних дисциплін у майбутніх учителів пробуджуються соціальні почуття, розуміння цінності таких людських якостей, як чесність, працьовитість, доброта, милосердя й прагнення до вироблення відповідних якостей у себе. Дуже важливим є також пробудження в останніх інтересу й поваги до життя людей, до їхнього минулого і сучасності, до пам'яток історії і природи, бо без цього неможливе виховання особистості; виховання здатності протидіяти проявам аморальності, правопорушень, бездуховності, антигромадської діяльності; формування духовних цінностей українського патріота, а саме почуття патріотизму, національної свідомості, любові до українського народу, його історії, Української Держави, рід-

ної землі, родини, гордості за минуле й сучасне на прикладах героїчної історії українського народу та кращих зразків культурної спадщини.

Висновки. Отже, результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що гуманістичний світогляд позначається через особистісні погляди і переконання, які провели стадію переживань і усвідомлення, що визначають духовність і ціннісні відносини, власне Я, творче і діяльнісне ставлення до світу, людей, до свого місця в громаді. У процесі вивчення історичних дисциплін у майбутніх учителів відбувається особистісний розвиток, формування соціальної і життєвої компетентностей на основі поетапного засвоєння різних видів соціального досвіду, який охоплює загальнолюдські, загальнокультурні та національні цінності, соціальні норми, громадянську активність, практику прийнятої в суспільстві поведінки, толерантного ставлення до відмінностей культур, традицій, різних поглядів тощо.

Проведене дослідження не вичерпує всіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують закономірності та принципи формування гуманістичного світогляду в майбутніх учителів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бех І.Д. Виховання особистості: Особистісно орієнтований підхід: теоретико-технологічні

засади: наукове видання: у 2 кн. Київ: Либідь, 2003. Книга 1. 280 с.

2. Бітаєв В.А. Естетичне виховання і гуманізація особи. Київ: ДАККіМ, 2003. 232 с.

3. Вершинина Е.М. Непрерывное воспитание и гуманизация в системе образования – суть социально-экономического и духовного возрождения общества: концепция: монография. Харьков: Регион-информ, 2004. 430 с.

4. Гончаренко С.У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 374 с.

5. Гук О.Ф. Гуманізація освітнього процесу у вищому навчальному закладі. Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки. 2012. Вип. 14. С. 179–187.

6. Державна національна програма «Освіта» («Україна XXI століття»): затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 3 листопада 1993 р. № 896 (із змінами від 29 травня 1996 року № 576). URL: <http://www.kafedragum-artcollege.edukit.km.ua/Files/downloads/.pdf> (дата звернення: 10.10.2018).

7. Концепція безперервної історичної світи в Україні: проект. Інформаційний збірник міністерства освіти України. 1995. № 8. С. 10–24.

8. Пономарьова Г.Ф. Виховання майбутнього педагога: теорія і практика: монографія. Харків: Вид-во «Ранок», 2014. 547 с.

9. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 р. № 2145-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19> (дата звернення: 14.10.2018).